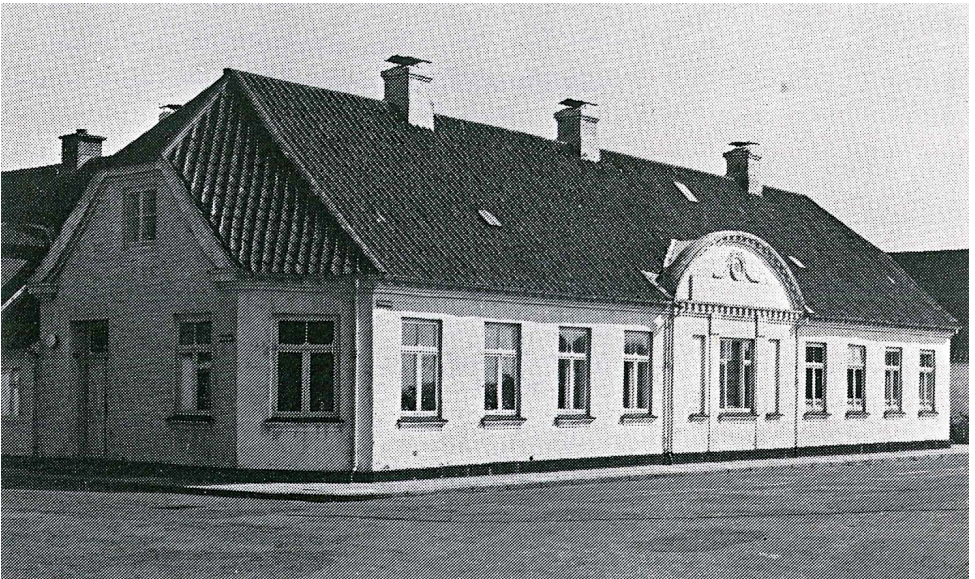

Salterboderne ved Strandgade 12 i Nibe

I 1806 opførte den lokale købmand Niels Andersen Færch et nyt flot stuehus til sig selv og sin familie på adressen Mellemgade 31 i Nibe, det nuværende Strandgade 12. Huset blev opført i empiristil og var stærkt inspireret af hovedbygningen fra 1804 på den nærliggende herregård Lundbæk, som i dag huser Nordjyllands Landbrugsskole. Færch havde således fået skabt sig et både smukt og tidssvarende arkitektonisk ansigt udadtil, som passede perfekt til købmandsslægtens stand og renommé. Årene har imidlertid ikke været den historiske bygning nådig, og i efteråret 2017 måtte huset nedrives forud for en genopførelse af samme bygning.

Niels Andersen Færchs hovedhus på Mellemgade 31, det nuværende Strandgade 12, som blev nedrevet forud for museets undersøgelser. Huset er her fotograferet i 1978. Foto: Nationalmuseet.

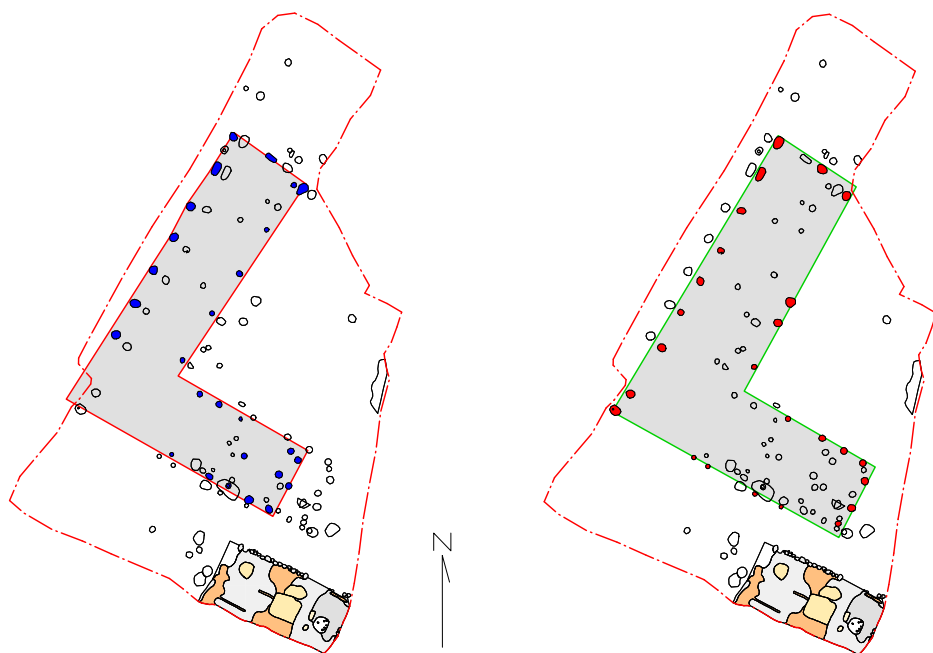

Inden nybyggeriet blev iværksat, foretog museet en forundersøgelse af grunden og kunne herved konstatere, at der fandtes både kulturlag og stolpehuller på stedet. Vi ved, at Færch nedrev en salterbod langs Strandgade for at få plads til sit nye hovedhus så i håbet om at finde nye oplysninger om disse første bygninger på stedet, indstillede museet således et areal på ca. 600 m² langs Strandgade til udgravning. Opstarten i december 2017 var udfordret af ikke mindst store mængder nedbør på det i forvejen vandlidende areal, men efter nogle ugers undersøgelser var der ingen tvivl om, at et nyt kapitel kunne føjes til Nibes bygningshistorie. Der fandtes i alt tre tidligere hustomter på arealet fordelt på mindst to byggefaser.

I den nordlige del af feltet parallelt med Strandgade blev der allerede under forundersøgelsen forud for udgravningen registreret to rækker stolpehuller. Næsten alle lå de to og to sammen, og de tolkedes derfor som tilhørende samme bygning. En sydlig væglinje kunne dog ikke ses pga. rester af forstyrret jord på tomten efter den nyligt nedrevne bygning, men efter afgravning af denne fyld stod det klart, at der faktisk var tale om to bygninger med næsten identiske grundplaner. Begge var vinkelhuse med en nordøst-sydvestlig hovedlængde, hvorpå der i sydenden var tilbygget en længe mod sydøst.

Hus A, der var det yngste, stod ca. 1,5 meter længere mod nordvest, og det havde i mindst to af stolpehullerne haft nedsat granitstolper på ca. 70 cm i længden. Dette kunne tyde på, at stolpehullerne stammer fra funderingen under en fodrem i Hus A, som derfor lig de fleste andre huse i Nibe må have været af bindingsværk. Men hvorfor Hus A i sin tid måtte afløse det ældre Hus B, var det ikke muligt at se, da ingen kulturlag var tilbage fra hustomterne. Dog kunne fundet af et brandlag lige syd for Hus A og Hus B måske give et fingerpeg, da dette lag havde et stort indhold af knust brændt ler og trækul. Yderligere blev der fundet en del brændt korn i laget. Måske dette er resterne af det ældre Hus B, som ved en brand er blevet udraderet inklusiv sit indhold af brødkorn og inventar. En prøve af kornet, som blev udtaget til kulstof 14-datering, viste, at denne brand må være sket omkring år 1600. Hus A kan således være en genopførelse af Hus B med samme funktion og planløsning.

Da Niels Andersen Færch bygger sit nye hus langs Strandgade i 1806, bliver også hans gamle hovedhus på Mellemgade 29 afkortet med nogle fag for at give plads til den nye bygning. Mellemgade 29 lå således helt frem til hjørnet af Mellemgade og Strandgade, og netop dette ser begge husene A og B ud til at

Tolkningsplan med stolpehullerne i Hus A markeret med blå. Husets formodede udstrækning er markeret med gråt.

Tolkningsplan med stolpehullerne i Hus B markeret med rødt. Husets formodede udstrækning er markeret med gråt.

have respekteret. Hus A må derfor næsten være den salterbod, der nævnes, og det er således oplagt også at se Hus B som en salterbod. Da familien Færch bl.a. gjorde i handel med saltsild, har salterboderne utvivlsomt været ejet af købmandsslægten selv, og de har sammen med det oprindelige hovedhus på Mellemgade 29 udgjort en samlet bolig og produktionsenhed indtil opførelsen af Mellemgade 31/Strandgade 12.

I den sydlige del af feltet fandtes resterne af undersøgelsens tredje hus, Hus C. Dette bestod af en serie gulvlag, som mod nord og øst var afgrænset med en lille stensyld. Mod syd var husets udstrækning begrænset af udgravningsfeltet, mens en nyere forstyrrelse mod nordvest havde afbrudt gulvlagene, så disse kun kunne følges over en strækning på ca. 10 meter. På det første og ældste gulvlag var en smudsflade af trækulssmuld, som var aflejret over hele gulvet. Dette havde ikke karakter af at være aflejret i et beboelsesrum, men nærmere som følge af en mere arbejdsrelateret begivenhed. Oven på trækulssmulden havde gulvene afløst hinanden over flere omgange, og adskillige sandlag var her at se i feltet sydlige profil. Disse kan have været sættelag fra brolæg-

Tolkningsplan af Hus C. De bevarede gulvlag er markeret med gult, orange og lys gråt, mens husets formodede udstrækning er markeret med gråt.

Bondeseeglstampe fra 1500-tallet fundet i Hus C. Desværre fandtes der ikke indridset noget bomærke eller lignende, som kunne hjælpe til en identificering af seglstampens ejermand.

ninger, hvor stenene er optaget til genbrug andet steds, eller blot simple sandgulve. Under gulvlagene fandtes der ingen stolpehuller, så bygningen må have været relativt let i sin konstruktion, hvilket de ret små syldsten i den nordøstlige væglinje antydede.

Der har formentlig været tale om en økonomibygning til et beboelseshus, som kan være brugt som både vognhus, magasin og måske produktionslokaler tilknyttet fiskeriet. Der blev ikke gjort præcist daterende fund i Hus C, men et såkaldt bondeseگل blev fundet i en nedgravning i huset. Disse var populære i 1500-tallet blandt almindelige borgere, og det er måske tabt i forbindelse med, at nedgravningen er fyldt op. Seglet kan dog også have ligget i fylDET i forvejen, hvori den kan have ligget længe. Så for at få et bedre dateringsmateriale fra huset, blev der taget en kulstof-14 prøve af trækulsfladen på det ældste gulvlag. Denne prøve viste sig at give en tilsvarende datering til netop 1500-tallet. Huset må således være en af de tidligste bygninger på grunden, og det har måske fungeret sammen med salterboderne.

Kilderne

På kortmateriale fra slutningen af 1700-tallet kan vi se en fordeling af bygninger på grunden, som svarer ganske godt overens med de huse, der blev registeret i undersøgelsen. Netop en vinkelformet bygning, som mod nordøst respekterer den lange ejendom på Mellemgade 29, samt mod sydvest afgrænses af et nordvest-sydøst orienteret nabohus, findes indtegnet på kortet. Hus C kan vi således antage har været en længere bygning med

nordvestgavl helt ud til Strandgade, mens den sydlige afgrænsning har svaret til den, der fandtes i undersøgelsen.

Men hvorfor så grave, hvis vi kan se husene på et kort? Fordi kort sjældent fortæller noget som helst om bygningernes konstruktion, brug eller ejerskabsforhold, og de skriftlige kilder er i dette tilfælde mindst lige så tavse på det område. Vi ved kun, at Mellemgade 29 var opført i bindingsværk af fyrretræ, og at den sidste bygning før Mellemgade 31/Strandgade 12 som nævnt var en salterbod. For at kunne kortlægge områdets udnyttelse gennem tiden mere detaljeret, er en arkæologisk undersøgelse derfor væsentlig at foretage, inden fortidsminderne ødelægges for stedse. Og i dette tilfælde viste undersøgelsen, at der faktisk havde været et helt ukendt hus på grunden, som oven i købet var en forgænger for Hus A.

Brugen af granitstolper under huset var også et træk, vi ikke tidligere har set. Om disse har været brugt for at forlænge træstolpernes holdbarhed i jorden, eller om det er et udtryk for, at huset har været opført af en mere velbærget bygherre, er dog uklart, men en kombination af de to kunne måske også være en mulighed. I de kongelige regnskaber nævnes det bl.a., at kronen i 1633 havde 72 ubenyttede grunde i byen som følge af en periode med små sildelandinger.

Omtrent 25 år senere var fiskeriet igen blevet godt, og nu stod kun 26 grunde ubenyttede hen. De store udsving i sildeforekomsterne fra år til år gjorde således, at Nibe ad flere omgange næsten

Udsnit af bykort over Nibe fra ca. 1798 med det undersøgte areal markeret med hvid cirkel. Bygningerne på kortet er med stor sandsynlighed identiske med den yngste salterbod (Hus A), der blev revet ned forud for N. A. Færchs hovedhus fra 1806, samt med den mere anonyme økonomibygning Hus C nordvest herfor. En mindre del af Færchs gamle hovedhus i Mellemgade 29 er stadig bevaret.

blev affolket. Måske er konstruktionen i Hus A udtryk for, at huset blev opført af en velhaver, som eksempelvis kongen eller en købmand, til at kunne stå længe på trods af perioder med et sparsomt vedligehold. Fremtidige undersøgelser på de dengang i 1500 og 1600-tallet kystnære matrikler kan således være med til at give nye væsentlige oplysninger om, hvorvidt dette har været en udbredt byggeskik, eller om der blot skulle være tale om et enkeltstående tilfælde.

Hus C findes der ingen oplysninger om i de skriftlige kilder. Kun kortmateriale viser en bygning på stedet, som med fundet af gulvlagene og den spinkle syldstensrække nu kan sættes ind i en sammenhæng med den øvrige bygningsmasse. Hvornår, bygningen så er nedrevet, er uvist, men det er sket i perioden mellem år 1800, hvor den stadig ses på kortet, og 1906, hvor der bygges et nyt udhus på stedet.